نویسنده‌ای بنام، روان پزشکی توانا

درباره اصغر الهی، نویسنده مشهدی و خالق رمان درخشان «سالمرگی»

آزاده چشمه سنگی

«پدر گفت: «به زور کتک خوب شدم، کتک حسابی و مفصلی که شما زدید.» و رو کرد به عمو. عمو خندید. عمو دوزانو نشسته بود دم در و چپق می‌کشید. دواودرمان کردیم. دوای خانگی داده بودیم. آقاجان دکتر آورده بودند بالای سرش. دواودرمان بی فایده بود. دکتری که تازه از فرنگ آمده بود رفتیم دنبالش. چه فیس وافاده‌ای داشت. اِکبیری! مجبور شدیم درشکه بفرستیم دنبالش. دخترکم را آمپول می زد. به گریه افتادم. اما تبش قطع نمی شد. آن وقت فکر نکنید چون درس خوانده هستم به این حرف ها اعتقاد ندارم. توسل جستم به خدا، به ائمه(ع)، سفره ابوالفضل(ع) نذر کردم و با خودم گفتم: «اگر لی لا خوب بشود، او را می دهم به سید اولاد پیغمبر(ص) و از جدش کمک خواستم.»

آقای عرفانی، لی لا و باقی شخصیت های حیران «سالمرگی» خیلی خوش شانس بودند که از دریچه ذهن نویسنده ای روان پزشک روایت شدند. وقتی نویسنده یک داستان تا ته رشته روان پزشکی رفته باشد، به خوبی می داند درام یک قصه را از چه نقطه ای آغاز کند، چه لحنی در زبان کاراکترها استفاده کند و پرده از کدام زخم روح آن ها بردارد که مخاطب را تا آخرین کلام کتاب به دنبال خود بکشاند. اصغر الهی و داستان هایش هر بار خواننده را با سؤالات اساسی تازه ای روبه رو می کند. جهان بینی عمیق او در پرداخت شخصیت ها آن چنان با کلام و روح آن ها در هم تنیده که گاه می توان برای آدم های داستان هایش ما به ازای بیرونی پیدا کرد.

او نزدیک به ۱۰ رمان و مجموعه داستان کوتاه و نمایش نامه نوشت که درنهایت به شایستگی در سال ۸۶ جایزه هوشنگ گلشیری را برای بهترین رمان سال، یعنی «سالمرگی»، با خود به خانه برد. خودش گاه‌گاری فروتنانه راز دل می کرد که «ای کاش یا نویسنده ای بنام شوم یا روان پزشکی توانا!» اما اغراق نیست اگر او را هم ردیف نویسندگانی چون ویلیام فاکنر و ارنست همینگوی و ویرجینیا وولف در ادبیات مدرنیستی بدانیم. الهی زبان را به خوبی می شناخت. توصیف احوالات درونی شخصیت ها با پرداختی دقیق و منسجم تنها از عهده یک روان پزشک حاذق برمی آید. «سالمرگی» اصغر الهی نیز در این میان گواه متقنی بر تحقق آرزوی دیرینه او در حوزه ادبیات و روان پزشکی بود. معیارهای زیبایی شناسی داستان نویسی، نه تنها در بهترین رمان او، که در سایر آثارش نیز تجلی داشت. ترس، اضطراب، اندوه، شادی و دیگر احساسات همواره دست مایه او برای پرداخت داستانی تازه بود که با اجرایی دقیق هر بار مخاطب را شگفت زده می کرد. هم ذات پنداری با آدم های قصه های الهی هنر نویسندگی اش بود. او بارها و بارها نه فقط در مقام یک دانای کل که گاه با آگاهی محدود راوی جهان داستانش را با منطقی باورپذیر به پیش می برد.

الهی طعم شیرین چاپ نخستین اثرش را سال ۵۷ با داستان «قصه شیرین ملا» تجربه کرد و در ادامه به سیر صعودی نگارش و چاپ دیگر آثارش با استقبال خوب مخاطبان ادامه داد: «مادرم بی بی جان»، «بازی»، «دیگر سیاوشی نمانده»، «رؤیا و رؤیا» (که در آمریکا به زبان فارسی منتشر شد)، «رابطه پزشک و بیمار از دیدگاه روان شناختی»، «روان شناسی تخیل»، «مجموعه ای از داستان های ایران و جهان» (با همکاری صفدر تقی زاده) و «سالمرگی». اما دانشیار دانشگاه علوم پزشکی تهران و متخصص روان پزشکی که دو سالی را هم سردبیر مجله «بازتاب روان شناسی» بود در حوزه روان پزشکی به یک اثر با عنوان «پیش درآمدی بر روان شناسی اجتماعی: رابطه پزشک و بیمار» اکتفا کرد؛ شاید، اگر مرگ امان می داد، «زبان روان پزشکی» را هم در زمینه نشانه شناسی اختلالات روانی منتشر می کرد. طبع لطیف دکتر الهی فراق از وطن را تاب نیاورد، وگرنه همان دهه ۴۰ که برای ادامه تحصیل به پاریس رفته بود تا دوره تخصصش را سپری کند می توانست در مملکت سیمون دوبووار و بالزاک و ژول ورن بماند و در اتمسفر هنرخیز فرانسه به ادبیات نیز مشغول باشد، اما برگشت ایران و پس از اتمام تحصیلات در بیمارستان «روزبه» مشغول به تدریس شد. دست آخر هم، در ۱۲ خرداد سال ۱۳۹۱، بر اثر عارضه قلبی در بیمارستان قلب تهران درگذشت و حالا که دوازده سال از رفتنش می گذرد، هنوز صدای فخرالسادات و ماه سلطان و کریم آقا و حاج حسین و ده ها شخصیت دیگر که او خالق آن ها بود از قفسه کتابخانه ها به‌گوش می رسد و هنوز می توان بوی صندوق خانه رمان «رؤیا و رؤیا» را به یاد آورد که آدم هاش دارند نفس می کشند و از کنار هم می گذرند:

«از خیابان که برمی گردم، می روم توی صندوق خانه، همان جا که روزی کریم آقا پشت رختخواب ها خف کرد. صندوق خانه بوی طلاها، پول خرده های عصمت را می دهد که لای دستمال چرک مرده ای می پیچاند و لای رختخواب ها، توی شکم بالش قایم می کند، بوی کتاب های احمد و کاظم که در آن جاسازی می کنند، بوی پودر و ماتیک فخرالسادات. آن وقت ها که نامزد حسین آقا بود، همیشه خدا پیش از آنکه از خانه بیرون برود آیینه ای می آورد و توی صندوق خانه می نشست و حسابی خودش را درست می کرد. چادر می انداخت سرش و یواشکی از خانه بیرون می رفت. سرم را تکیه می دهم به رختخواب ها و دوزانو می نشینم. دست ها را دور زانوهایم حلقه می کنم مثل همیشه.. پاشو بچه، این طوری نشین بَده! جواب نمی دهم. .مگه بابات مرده؟!»

مدخل

کمتر کسی به مصرف حقیقی کتاب و علت غایی تألیف و تصنیف آن توجه می کند و واقعا نمی داند که کتاب از جمله ثروت های مادی نیست که آن را برای رفع حوایج مادی به‌وجود آورده باشند... کتاب وسیله انتقال محصولات ذوقی و فکری افراد هوشمند و صاحب‌ذوق بشر است از فردی به افرادی یا از نسلی به نسلی و مالکان حقیقی آن ها کسانی هستند که به‌قصد رساندن فیض و استفاده عموم، آن ها را به‌وجود آورده و به مردم اعصار بعد سپرده اند.

محمد قزوینی

برگ‌های تازه‌ای برای عشاق علوم انسانی

گذری بر فهرست تازه‌های نشر در هفته‌ای که گذشت

محبی

پیشنهاد روز

دست انتشاراتی ها در هفته ای که گذشت پر بود و برای همراهان خود، اعم از عشاق داستان و رمان، علاقه مندان به علوم انسانی و مخاطبان دانشگاهی، برگ های تازه‌ای رو کردند. ما در این مجال سرکی کشیده ایم به تازه های نشر در حوزه های مختلف و چند عنوان را از دل آن ها بیرون کشیده ایم. در این فهرست، اطلاعاتی مختصر اما اساسی از درون مایه این کتاب ها پیش رویتان است که امید است جایی در سبد مطالعه شما پیدا کنند.

۱ روش غلبه بر هم‌رنگ جماعت شدن

«توهمات جمعی»، نوشته تاد رز، ترجمه سوگل شقایقی، نشر میلکان، ۲۶۳ صفحه، ۲۵۹ هزار تومان.

عنوان کامل اثر «توهمات جمعی: هم‌رنگی، همدستی و دلایل تصمیمات نادرست» است و درون مایه آن، به طور کلی از مفهومی با عنوان «میل به انطباق» نشئت می‌گیرد، همان چیزی که سوقمان می دهد به سمت هم‌رنگ جماعت شدن و بروز ندادن اعتقادات شخصی. کتاب درواقع می خواهد مبتنی بر داده های علمی، درست و غلط را در شکل‌گیری و ارزش‌گذاری حقیقت برای مخاطب روشن کند یا .چنان‌که در متن کتاب نیز آمده است. تله های انطباقی‌ای را که منجر به توهم می شوند شناسایی کند تا تصمیمات بهتری گرفته شود و روابط بهتری شکل بگیرد.

۲ وقتی به یک اثر هنری نگاه می‌کنیم، به چه می اندیشیم؟

«تصویرخوانی»، نوشته آلبرتو مانگوئل، ترجمه کیوان باجغلی، نشر ماهی، ۴۱۱ صفحه، ۴۲۰ هزار تومان.

نویسنده در این کتاب دوازده نقاشی را روبه روی خود می‌گذارد و سپس از پیوند و تعاملی می‌گوید که با آن اثر هنری برقرار کرده و در قدم بعد، جهان عظیم گنجانده شده در تصویر را به جهان ذهنی خود می‌آورد، با فلسفه و تاریخ پیوند می زند و ماحصلش را در قالب یک روایت می‌گذارد پیش روی خواننده. اگر شما کسی هستید که می تواند ساعت ها به «قایق های ماهیگیری در ساحل سنت ماری» ونسان ون‌گوگ زل بزنند و جهان خفته در رنگ ولعاب آن را کشف کند، این کتاب گزینه خوبی برای شماست.

۳ فارسی خویی به معنای تعلق به یک جغرافیای مشخص است؟

«خودهای فارسی خو: خاطرات خطه و خاستگاه ماقبل ملی‌گرایی»، نوشته مانا کیا، ترجمه علیرضا عامری، نشر ثالث، ۴۳۲ صفحه، ۴۵۰ هزار تومان.

این کتاب، چنان‌که از عنوانش برمی آید، خاطراتی است از خطه و خاستگاه ماقبل ملی‌گرایی. این اثر درواقع می خواهد بگوید تعلق داشتن یا نداشتن به جهان فارسی نیازمند برخورداری از شیوه خاصی از ادراک بوده، ادراکی البته اکتسابی و نه ذاتی، به این معنا که قرارگرفتن یا قرارنگرفتن در شبکه‌ای از روابط مردمی عامل دسته بندی در گروه های متفاوت می شده است. اما فهم این روابط چگونه ممکن است؟ کتاب تلاش می‌کند به همین پرسش پاسخ دهد.

۴ ۲۳ گفتار درباره مردم شناسی و فرهنگ دینی

«مردم شناسی دین: مناسک و آیین های مذهبی در ایران»، نوشته علی بلوکباشی، نشر سخن، ۶۴۴ صفحه، ۶۳۰ هزار تومان.

کتاب علی بلوکباشی، با دست گذاشتن روی پنج شخصیت برجسته شیعه، یعنی امام علی(ع)، امام حسین(ع)، حضرت فاطمه(س)، حضرت ابوالفضل(ع) و فاطمه کلابیه (ام البنین(ص))، از مردم شناسی در فرهنگ دینی سخن می‌گوید. نویسنده که از او با عنوان «پدر مردم شناسی آکادمیک ایران» یاد می شود، کتاب را در قالب ۲۳ گفتار و پنج بخش تنظیم کرده است. مناسک و آیین های مذهبی، شعارهای نمادین مذهبی و باورها و رفتارهای مذهبی-جادویی، همه از موضوعات موردبحث در این اثر است.

۵ راهکاری برای نوشتن یک اثر پژوهشی بدون غلط

«نگارش دانشگاهی، از تفکر نقادانه تا نوشتن پژوهش علمی»، نوشته سمیه آقابابایی و محمدمهدی زمانی، نشر علمی، ۳۸۳ صفحه، ۴۵۰ هزار تومان.

مخاطبان پنجمین کتاب این فهرست، به طور ویژه دانشجویان و پژوهشگران و ویراستاران هستند، کتابی که روی آموزش بنیادی ترین نکات در حوزه نگارش دانشگاهی دست گذاشته است و خط سیرش را از تفکر و نگارش نقادانه به عنوان مبنای نگارش دانشگاهی آغاز می‌کند و در ادامه برای نوشتن در قالب های گوناگون پایان نامه، رساله و مقاله راهنمای خواننده می شود. اما آنچه این اثر را متمایز می‌کند پرداختن به مغالطه های رایج متون دانشگاهی است. جز این، اصول کاربرد زبان و بندنویسی و اخلاق پژوهش از دیگر مضامین کتاب است.

۶ مسئله دیگر فقط مسئله سیاه و سفید نیست

«مقدمه ای کوتاه بر نژادپرستی»، نوشته علی راتانسی، ترجمه شهرام بهرامی، نشر نگاه، ۲۶۴ صفحه، ۲۵۵ هزار تومان.

این کتاب تلاشی است برای فهمی دقیق تر از نژادپرستی با یک شمای تاریخی از این پدیده، پدیده ای که نویسنده معتقد است امروز دیگر مختص غرب نیست یا امری که فقط در تقابل سفیدپوست و سیاه پوست خود را به رخ بکشد، بلکه جهانی تر شده و ابعاد بیشتری پیدا کرده است. با این حال، یک نکته مشترک همچنان وجود دارد، اینکه منافع فرادستان اولویت است و این امر از طریق فشار مضاعف روی فرودستان محقق می شود، موضوعی که پیچیدگی های زیادی دارد و هدف کتاب روشن ترکردن آن هاست.

۷ تلاشی برای درک دنیا بعد از صرف یک صبحانه سمی

«سم برای صبحانه»، نوشته لمونی اسنیکت، ترجمه احسان کرم ویسی، نشر خوب، ۱۳۶ صفحه، ۱۴۰ هزار تومان.

تصور کنید برای صرف صبحانه پشت میز نشسته اید و بعد از اتمام و فرودادن کامل آن با یادداشتی روبه رو می شوید حاوی این پیغام: «صبحانه ات سمی بوده!» این موقعیتی است که نقش اول رمان «سم برای صبحانه» در آن قرار می‌گیرد و کل اثر تلاش اوست برای یافتن یک راه حل برای تقابل با این وضعیت. او برای پیدا کردن سرنخ هایی درباره یافتن علت این اتفاق و اینکه قاتل احتمالی کیست تکاپو می‌کند و شما می توانید در تمام این لحظه ها که درواقع تلاشی است جست وجوگرایانه و بی امان برای درک جهان با او همراه شوید.

۸ از عناوین دیگر غافل نشوید!

اسامی تازه دیگری را نیز می توان به این فهرست اضافه کرد، نام هایی که با یک جست وجوی ساده در وبگاه های فروش کتاب یا وب سایت خود انتشاراتی ها می توانید به آن ها دست پیدا کنید. اگر این عنوان ها مقبولتان افتاد یا شما را به سمت شناخت و بررسی کتاب های دیگر با درون مایه های مشابه یا متفاوت سوق داد، پیشنهاد می‌کنیم به پرفروش ها، تازه ها و پیشنهادهای ناشرانی که نامشان آمد یا خودتان پیگیرشان هستید، نگاهی بیندازید و بسته مطالعه پروپیمان تری برای خودتان فراهم کنید.

میراث خراسان

آورده‌اند که شهید شاعر [۱] روزی نشسته بود و کتابی می خواند. جاهلی درآمد و سلام کرد و گفت: «خواجه! تنها نشسته‌ای!» گفت: «تنها اکنون شدم که تو آمدی، از آنکه به سبب تو از مطالعه کتاب بازماندم.»

پانوشت:
۱- منظور ابوالحسن شهید بن حسین بلخی است که در سده های سوم و چهارم می زیسته است.

منبع:
«جوامع الحکایات و لوامع الروایات»
محمد عوفی

نبشتن ز گفتن فزون‌تر شناس

چه چیزی در تاریخ خواهد ماند؟

یادداشت

سیدامیر منصوری
پژوهشگر نسخ خطی

«مردمان بخرد اندر هر زمان/ راز دانش را به هرگونه زبان// گردکردند و گرامی داشتند/ تا به سنگ اندر همی بنگاشتند// دانش اندر دل چراغ روشن است/ وز همه بد بر تن تو جوشن است» [۱]

در این روزها که با آمدن انواع رایانه ها و جایگزین های کتاب کاغذی، قلب کتاب چاپی به تپش افتاده و ظاهرا دارد آخرین نفس های خودش را می‌کشد، به یاد دوره ای از تحول کتاب افتادم که برایتان روایت می‌کنم: ایرانیان دوره هخامنشی به پیروی از تمدن های ایلامی و آشوری، برای ثبت وضبط نوشته هایشان از گِل یا سنگ استفاده می‌کردند. اگر مطلب بسیار مهم بود، آن را بر سنگ می نوشتند (مانند آنچه امروز در نقش رستم شیراز دیده می شود)، اما اگر مطلب کم اهمیت تری مانند امور روزانه بود آن را روی گِل می نوشتند (مانند گِل نوشته های تخت جمشید که پس از کشف سال ها در دانشگاه شیکاگو در آمریکا نگهداری و مطالعه می شد و اخیرا به ایران منتقل شده است.)

ولی در دوره ساسانی ایرانیان آن قدر پیشرفت کرده بودند که دیگر خبری از گِل نوشته ها نیست، بلکه یا سنگ نبشته از آن ها داریم یا پوست نوشت. آن ها پوست گاو یا گوسفند را پس از دباغی و مراحل مختلف برای نوشتن آماده می‌کردند، چنان‌که روایت است کتاب مقدس زرتشتیان (اوستا) را بر پوست نوشته اند - هرچند امروزه چیزی از آن به ما نرسیده است - اما اخیرا، در غار زل دلیجان در استان مرکزی، تعداد زیادی پوست نوشت از دوره ساسانی به دست آمده است.

با ظهور اسلام، مسلمانان سعی کردند تا مهم ترین متن این دین را حفظ کنند و بهترین چیزی که برای ثبت آن یافتند پوست بود؛ برای همین است که نزدیک به سه قرن از شرق تا غرب جهان اسلام پوست برای کتابت قرآن رایج بود (کتاب های فارسی و عربی نوشته شده بر روی پوست بسیار اندک است) و حیات خود را ادامه داد. گرچه در اوایل قرن دوم هجری فن کاغذسازی از چین به ایران آمد و در سرتاسر سرزمین هایی که تحت تصرف مسلمانان بود رایج شد، اولین کاغذی که برای ما باقی مانده متعلق به سال ۲۵۲ قمری است، ولی پوست نوشته هایی از قرآن که متعلق به قرن اول هجری باشد هم داریم.

کتیبه نقش رستم

می خواهم این را بگویم که نیاکان ما تلاش کرده اند تا مهم ترین نوشته های خود را بر روی بهترین و ماندگارترین مواد (بوم ها) بنگارند. آن ها، پس از پوست، کاغذ هایی ساختند که در قرن چهارم هجری هر قطعه بزرگ (طَبَق) آن یک دینار، معادل نزدیک به سی تا چهل میلیون تومان امروز، ارزش داشته و خرید و فروش می شده است. به مرور، با صنعتی شدن ساخت کاغذ است که تولید آن بیشتر می شود و ارزشش کمتر. ناگهان رایانه ها وارد زندگی ما می شوند، اما ما باز هم در این سال ها مهم ترین نوشته هایمان را روی کاغذ می نویسیم و هنوز چیزی را کتاب می دانیم که چاپ شده باشد و آن را یک ناشر معتبر در تعداد زیاد منتشر کرده باشد.

از گِل نوشته ها یا کاغذهای کوچک مُنفَرِد در تاریخ چیزی نمانده است؛ اگر چیزی داریم، از سنگ نبشته ها و قرآن های پوست نبشت و کتاب هاست که محکم و استوار صدها و هزاران سال نفس کشیده اند تا خود را به ما برسانند. ما هم، اگر بخواهیم نوشته های خود را برای آیندگان حفظ کنیم، ناچاریم به این مطلب بیندیشیم که چه چیزی در تاریخ خواهد ماند.

«نبشتن ز گفتن فزون تر شناس/ به گاه نبشتن به جای آر هوش// به گفتن تو را گر خطایی فتد/ فزونت ز بربط بمالند گوش// اگر در نوشتن خطایی کنی/ سَرَت چون قلم دور مانَد ز دوش» [۲]

۱- از رودکی است.
۲- از مسعود سعد سلمان است.